

koji mu nije ni rod ni pomoz bog! (J. Hašek, Doživljaji dobrog vojaka Švejka za svjetskog rata, I, 1953., 151., preveo Lj. Jonke.)

U hrvatskom frazeološkom rječniku Josipa Matešića (1982.) dana su i ova dva primjera za frazem *ne biti* (komu) *ni rod ni pomozbog* (*pomozibog*) 'ne biti ni u kakvu srodstvu / ni u kakvoj vezi s kim':

Mazga mi nije ni rod ni pomozbog. (Julije Benešić) – *On zna s kakvom je mukom to golemo znanje stekao, pa hoće da ga i nama po istoj cijeni proda. a pogotovo kad mu nismo ni rod ni pomoz bog.* (Ivan Raos)

U polaznom *pomozi Bog* glagol je u starinskom obliku imperativa za 3. lice jednine – dakle to je 'neka Bog pomogne', što je očito blisko optativnom *pomogao Bog* (za što usporedi navedene primjere iz djela L. Botića, J. E. Tomića i J. Kosora). Taj je oblik bio jednak obliku 2. osobe (i međusobno su bili jednaki oblici 2. i 3. osobe množine). Takvi imperativni oblici u hrvatskom su jeziku

danas rijetki, ali se ipak sreću – osim u književnosti, imamo ih naprimjer u Očenašu, gdje su to *sveti se (ime Tvoje), dođi (kraljevstvo Tvoje), budi (volja Tvoja)*. Da oni i danas žive izvan Očenaša, doduše, ne baš preživahnim životom, ali žive, to se vidi i po njihovoj upotrebi u sasvim običnu jeziku, npr. u izrazu *Pravo ti budi* (npr. HT 2, 13. XII. 96., podnapiš). O tim imperativima možemo pročitati ono osnovno na primjer u *Povijesnom pregledu, glasovima i oblicima hrvatskoga književnog jezika (nacrti za gramatiku)* (1991., glagole opisao S. Babić). Tako je jedan od pet primjera upravo *Pomoz' Bog*, a zbog drugih takvih primjera upućuje se na knjigu *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika* R. Katičića, a takvih primjera ima i u *Hrvatskoj gramatici* autora iz Zavoda za hrvatski jezik (³1995.). No ti imperativi zaista su zanimljivost za sebe pa će o njima biti i jedan poseban, veći članak.

Alemko Gluhak

OSVRTI

VELIKO SLOVO U BILJNIM NAZIVIMA

Na ovaj me je osvrt potaknula pojava jednog udžbenika iz botanike u 1996. godini, u kojem je naziv jedne biljne vrste izveden od vlastitog imena napisan malim slovom. Kako je sličan slučaj u tiskovinama zabilježen već i prije, smatrao sam da će biti korisno da se na to pravopisno pitanje osvrnem malo opširnije.

Jedno poglavlje u Međunarodnom botaničkom kodeksu iz 1972. – Glava VI – posvećeno je pravopisu biljnih naziva. Prema pravopisnim pravilima Međunarodnog botaničkog kodeksa nazivi rodova, kao i sve više taksonomske jedinice, pišu se velikim početnim slovima dok se vrsteni pridjevci pišu malim slovom, npr. razred Magnoliatae ili Magnoliopsida, red Laurales, porodica Lauraceae, rod *Primula*, vrste *Primula kitaibeliana*, *Euphorbia wulfenii*, *Quercus robur*, *Genti-*

ana kochii, *Gentiana clusii*, *Aquilegia kitaibelii*, *Aquilegia vulgaris* i dr. Odmah se postavlja pitanje kako se s obzirom na pravopisna pravila Međunarodnog botaničkog kodeksa prema biljnim nazivima, a posebno onima u kojih je vrsteni pridjevak izveden od vlastita imena odnosi praksa u hrvatskoj školskoj botaničkoj i nebotaničkoj literaturi, kako hrvatski pravopis, a kako Međunarodni botanički kodeks?

Kad je Linne prema vlastitom sustavu binarne nomenklature odnosno dvoimenog ili dvojčanog nazivlja, stvarao nazive biljnih vrsta i rodova, imao je na raspolaganju golemo leksičko nomenklaturno blago s područja biljnih vrsta u grčkih i rimskih pisaca, što je on obilno i upotrijebio pri imenovanju pojedinih biljnih vrsta i rodova, ali mu je isto tako na raspolaganju stajao i niz drugih mogućnosti, kao što su imenovanje biljnih vrsta prema imenima zaslužnih botaničara i uopće zaslužnih ljudi, prema morfološkim obilježjima pojedinih biljnih svojti, prema kraju u kojem je određena biljna svojta prvi put nađena i opisana i sl. Kao što je naprijed već spomenuto, u botanici je uobičajeno da se vrsteni pridjevci, tj. nazivi kojima se imenuju vrste, pišu malim slovom bez obzira na podrijetlo vrsteno pridjevka. Ta se imena, kao što je vidljivo iz naprijed navedenih naziva, kao što su npr. *Primula kitaibeliana*, prema mađarskom botaničaru Kitaibelu, ili *Allium horvatii*, prema hrvatskom botaničaru Ivi Horvatu i dr., pišu malim slovom.

Jesu li Linne i drugi botaničari poslije njega vrstene pridjevke biljnih vrsta izvedene iz vlastitih imena također pisali malim slovom? Kakva je danas praksa u botanici u vezi s pisanjem vrsteno pridjevaka, i što o tome kaže Međunarodni botanički kodeks?

U svim današnjim florama svijeta vrsteni se pridjevci na latinskom, kao i vrsteni pridjevci svih taksonomskih jedinica nižih od vrste, izvedeni od vlastitih imena, pišu malim slovom. Međutim u Preporuci 73F Međunarodnog botaničkog kodeksa iz 1972. (usp. hrvatski prijevod u izdanju Sveuč. naklade Liber, 1987., Zagreb, str. 66.) izričito piše: Početno slovo svakog vrsteno ili unutarvrsteno pridjevka valja biti malo; međutim autori koji žele upotrijebiti veliko slovo, mogu to učiniti u pridjevaka koji su izvedeni izravno iz osobnih (stvarnih ili mitskih) i domaćih (ili nelatinskih) imena, te starih naziva rodova.

U Hrvatskoj je praksa s pisanjem vrsteno pridjevaka u biljnih vrsta izvedenih od vlastitih imena uglavnom ispravna premda ima i nekoliko primjera neispravnog pisanja. Nazivi zaštićenih biljnih vrsta, zabilježenih u različitim rješenjima odnosno brojevima *Narodnih novina*, npr. NN br. 15 od 1970., NN br. 23 od 1977. i dr. izvedenih od vlastitih imena napisani su malim slovom kao i u *novijoj* poslijeratnoj svjetskoj i domaćoj florističkoj literaturi u kojoj se nazivi biljnih vrsta daju na latinskom. To su sljedeći nazivi: kitajbelov pakujac (*Aquilegia kitaibelii*), blagajev likovac (*Daphne blagayana*), vulfenov jaglac (*Primula wulfenii*), kochova sirištara (*Gentiana kochiana* = *G. acaulis*) i kluzijeva sirištara (*Gentiana clusii*). Međutim, u većini školske i druge stručne i znanstvene botaničke literature u Hrvatskoj vrsteni pridjevci izvedeni od vlastitih imena napisani su pravilno, tj. velikim početnim slovom vrsteno pridjevka izvedenog od vlastitog imena. Ima međutim i slučajeva da su svi nazivi pojedinih vrsta pisani velikim slovom, bez obzira na podrijetlo vrsteno pridjevka, npr. Lo-

vorasti likovac, Blagajev likovac, Runolist, kao npr. u Rješenju Konzervatorskog zavoda Hrvatske br. 630-2 iz 1952., što upućuje na nesigurnost o tome kako valja pisati biljne nazive pa prema tome i na potrebu da se o tome nešto više kaže.

U starijim, prošlostoljetnim školskim knjigama vrsteni se pridjevci pri hrvatskom imenovanju biljnih vrsta nije ni stvarao doslovnim prevođenjem latinskog naziva bez obzira je li vrsteni pridjevci bio izveden od vlastitog imena ili na drugi način, nego stvaranjem pridjeva kojim se istodobno obilježavalo određeno važno svojstvo biljke pa primjera s nazivima izvedenima od vlastitih imena iz onoga razdoblja nema, kao što se to vidi iz Schlosser-Vukotinovićeve *Bilinar* (1876.) te iz više školskih knjiga iz prošloga stoljeća, koje potječu od B. Šuleka, Ž. Vukasovića, J. Jande, J. Haseka i Ettingera (*Šumsko grmlje i drveće*, 1890.).

Ispravno i u skladu s pravopisnim normama napisani su, kako sam već spomenuo, vrsteni pridjevci izvedeni od vlastitih imena u djelima velike većine hrvatskih autora. Tako su velikim slovom pisali vrstene pridjevke Ivo Horvat, npr. Kitajbelov jaglac (*Primula kitaibeliana*) u *Zemljopisu Hrvatske* (1942.), Milan Anić, M. Vidaković i Josip Herman, npr. Pančićeva omorika (*Picea omorica*) u *Dendrologiji* (1946.), u *Četinjačama* (1993.) odnosno *Šumarskoj dendrologiji* (1971.), R. Domac i S. Forenbacher, npr. Kluzijev srčanik odnosno Clusiusova sirištara (*Gentiana clusii*) u *Flori Hrvatske* (1994.) odnosno u *Velebitu i njegovom biljnom svijetu* (1990.). Koliko mi je poznato, samo je u jednom školskom udžbeniku vrsteni pridjevci koji potječe od vlastitog imena, napisan malim slovom, i to u Priručniku za II. razred gim-

nazije *Raznolikost biljnoga svijeta* od Zinke Pavletić (1996.). U njemu se spominje endemična biljna vrsta *Campanula portenschlagiana* kojoj je hrvatski naziv napisan malim slovom – portensflagov zvončić, str. 109.

Dosadašnja praksa u načinu pisanja vrstena pridjevaka u biljnih vrsta na hrvatskom dovoljno govori kako valja pisati vrstene pridjevke u biljnih vrsta koji potječu od vlastitih imena – uvijek velikim slovom. Drugo je, naravno, pitanje je li uputno, pri imenovanju biljnih vrsta na hrvatskom, latinski vrsteni pridjevci izveden prema vlastitom imenu zadržati i jednostavno transkribirati na hrvatski, ili bi možda bilo bolje, kao što je to u prošlom stoljeću bila praksa, npr. u Schlosser-Vukotinovićevu *Bilinaru* ili pak u Šulekovu *Biljarstvu* i drugima, uzeti kao vrsteni pridjevci neki zemljopisni pojam, npr. velebitski, dinarski, lički, plješivički, ili pak neko svojstvo biljke, npr. naočita, uskolisna, resasta, bradavičava itd., što mi se čini prihvatljivije. Kad bi se tako postupilo, izbjegao bi se još jedan propust, prisutan u gore spomenutim nazivima, a to je pravopisno pravilo pisanja stranih naziva u hrvatskim tekstovima prema kojem se vlastita imena iz stranih jezika pišu izvorno. Spomenute nazive valja dakle prema pravilima hrvatskoga pravopisa pisati ovako: Kitajbelov jaglac, Clusijev srčanik ili Clusijeva sirištara, Pančićeva omorika, Wulfenov jaglac, Kochova sirištara, Blagajev likovac, itd.

Praksa pisanja vrstena pridjevaka velikim slovom bila je uvriježena i u svim ranijim florističkim djelima, od Linnea pa sve gotovo do naših dana. Zanimljivo je da se u hrvatskim florističkim djelima praksa pisanja vrstena pridjevaka izvedenih od vlastitih imena

zadržala stanovito vrijeme i u poslijeratnom razdoblju. Tako npr. S. Horvatić u svom *Bilinaru* (1954.) piše *Halacsya Sendtneri*, *Coleus Blumei* i dr., a na isti su način pisane i vrste u *Flori za određivanje i upoznavanje bilja* (1950.) od R. Domca, npr. *Daphne Blagayana*.

Do promjene u načinu pisanja vrsternih pridjevaka u florističkim djelima došlo je tek nakon II. svjetskog rata, kad se počelo malim slovom pisati sve vrstene pridjevke bez iznimke, tj. bez obzira jesu li izvedeni od vlastitih imena ili predstavljaju obične pridjeve. Tako se u djelu *Flora europaea III* (1972.) piše *Scrophularia scopolii*, *Satureja kitaibelii*, *Salvia bertolonii*, *Stachys beckeana*, *St. freynii*, *St. jacquini* itd. Na isti je način postupljeno i s pisanjem takvih vrsta u djelima objelodanjenima u Hrvatskoj iza 60-ih godina kao i u svim stranim florističkim djelima.

Premda je, kao što je vidljivo iz gornjeg teksta, nakon II. svjetskog rata prevladala praksa da se u florističkim djelima vrsterni pridjevci izvedeni od vlastitih imena pišu malim slovom, za to, barem

koliko je meni poznato, nema izričitog pravila nego samo preporuka. Premda nemam uvida u to je li došlo do promjena u pisanju vrsternih pridjevaka izvedenih od vlastitih imena u zadnjem, tzv. *tokijskom* Međunarodnom botaničkom kodeksu (Jokohama, 1993.), ili u nekom prijašnjem izdanju Međunarodnog botaničkog kodeksa, objelodanjenom iza 1972. prema Preporuci 73F Međunarodnog botaničkog kodeksa iz 1972. godine (Seattle), dopušteno je, kao što je naprijed već spomenuto, pisanje velikim slovom vrsternih pridjevaka izvedenih od vlastitih imena. Činjenica da je prema Međunarodnom botaničkom kodeksu dopušteno pisati velikim slovom vrstene pridjevke izvedene od vlastitih imena može poslužiti kao dovoljan putokaz kakvo gledište zauzeti u pogledu pisanja vrsternih pridjevaka u biljnih vrsta ne samo na latinskom nego i na hrvatskom. A u hrvatskom su pravopisu pravila o načinu pisanja pridjeva izvedenih od vlastitih imena vrlo jasna – uvijek velikim slovom.

Ivan Šugar

UZ 4. IZDANJE HRVATSKOGA PRAVOPISA

Iz dosadašnjega raspravljanja o Hrvatskome pravopisu vidim da je dobro obavijestiti našu opću, a i stručnu javnost da je pod sam kraj prošle godine izašlo i 4. izdanje Hrvatskoga pravopisa. Kad se to kaže, odmah se pita ima li kakvih promjena. Jasno je da ima jer su autori već u pogovoru pretisku iz 1990.

rekli da nova izdanja treba doradivati prema novim spoznajama ili modificirati prema pravopisnoj praksi. Tako je bilo u svim dosadašnjim izdanjima pa je razumljivo da je i u četvrtome. Osim sitnijih usavršavanja u Pravilima je promijenjena samo jedna pojeđinost. U pisanju imenica na *-dac*, *-tac*, *-dak* i *-tak* uklonili smo pravilo po kojem je u dvosložnim oblicima moguća dvojnost pa tako uz oblike kao *ledca*, *ledci*, *letci*, *mladca*, *mlad-*